

**În contra neo-roeslerianismului
străin și autohton actual**

(Omagiu profesorului univ. dr. Constantin Frâncu, eminent specialist
și în problema etno- și gloto-genezei românești)

de

IOAN LOBIUC

Ausgehend von Erwägungen der geschichtlichen Logik und Philosophie (als auch der Historiographie), wie die Notwendigkeit eines Territoriums und die Konstanz der Bewohnung vs. Nomadismus, die Zeitspannen in denen man dieses bewohnte vs. „Extinktion“, von der Deblockierung, der Kolonisierung usw., von Ortsnamendaten, von eingen ausländischen Studien usw., wird in unserem Beitrag kategorisch die Hypothese zur Diskontinuität der Romanophonen und der Rumänophonen nördlich der Donau abgelehnt. Als Beleg für deren nord-donauischen Permanenz werden insbesondere Ortsnamendaten herangezogen, da diese die objektivsten Zeugnisse für die permanente Bewohnung eines Territoriums von einem bestimmten Volk bilden.

În această (firească, dar și premeditat) convulsionată epocă posttotalitară, spre binele relațiilor interstatale într-o Europă nouă, istoria raporturilor dintre români și popoarele nemijlocit vecine se cere rescrisă obiectiv și nepreconceput, în joc fiind neconcordanța, frecventă peste tot în lume, între granițele etnice și cele lingvistice, ca și, mai ales, între acestea și cele politico-administrative, între zonele lingvistice și cele culturale etc. Problema minorităților etnolingvistice a fost, este și va fi o idee-„forță”, un factor director al climatului european și internațional. (Vom discuta într-o altă lucrare această chestiune esențială: cine sînt minoritarii, de ce au ajuns la acest statut, ca și – în contextul lucrării de față – *de ce* românii sînt declarați minoritari în țara în care s-au născut și trăiesc în continuu).

Cine cunoaște sau urmărește, evolutiv, filologia și istoria maghiară, constată că, într-o bună măsură, acestea (separat, dar, și mai adesea, conjugat) au fost *polemice*, revendicative și chiar agresive, cel puțin față de științele românești (dar nu numai!) similare. Firește, nu uităm, dîndu-le prețuirea cuvenită, numeroase nume de valoare și prestigiu, de obiectivitate și onorabilitate, care, prin relevanța contribuțiilor, au imprimat un progres real celor două științe în elucidarea multiplelor și complexelor probleme ale contactelor de tot felul dintre români și maghiari, ca și între ele și alte naționalități.

Din păcate, relativ recenta istorie a Transilvaniei, *Erdély Története*, lucrare ca și *oficială*, apărută în trei volume la „Akadémiai Kiadó” din Budapesta în 1986 și reeditată în 1988 (difuzată pretutindeni în cancelariile și spațiile occidentale), duce amintita agresivitate aproape pînă la capăt, falsificînd datele și faptele istorice, arheologice, filologice (lingvistice și onomastice) și chiar pe cele logice ale problematicii, aceasta implicînd, *volens-nolens*, nu doar regiunea Carpaților, ci și spațiul balcanic.

Cui îi servește, în zilele noastre, o asemenea orientare? Științei și progresului ei, în nici un caz. Abdicarea de la principiile, teoretice și metodologice, ale științei autentice în tratarea etnos-ului, a etniilor concrete, istoriei lor (cu interdependențe și condiționări firești, naturale, pe lângă altele silite, impuse), în funcție de geneză, de sursele etnice și culturale ale

procesului dat, de mediul geografic, de gradul de civilizație și de prestigiul acestuia etc., în fine, de legitățile și trebuințele mai ales interne ale evoluției social-politice, economice, etno-demografice, lingvistice și culturale etc. nu poate însemna, mai ales astăzi, altceva decât o încercare de stagnare a științei, dacă nu chiar de regres (*voit*, căci alt calificativ nu mai poate încăpea) al acesteia.

Cine adoptă ori se situează conștient pe poziția *catastrofalistă a etno-genezelor*, poziție conform căreia toate teritoriile populate (astăzi ori într-un trecut oarecare), toate etniile și formațiile statale din cuprinderea lor s-ar datora, exclusiv, proceselor de migrație (deci, și de totală instabilitate și de non-persistență, nici măcar seculară, în același spațiu geografic, fie el și unul extrem de propice permanenței și supraviețuirii, măcar uneia pasive, în perioadele istorice dificile și vrăjmașe ca cele de „mari migrații” ale populațiilor din perioada antică tîrzie și timpuriu feudală), poate revendica pretenții de prim ocupant și, ca atare, de consfințire a teritorializării, ca drept istoric primar, pentru orice spațiu, indiferent de vremea și de motivele venirii lor acolo, de ce au găsit ori de ce au vrut să „spulbere” acolo, de distanța (chiar continentală) de la care au venit respectivii migratori.

Aceasta ne amintește de *școala* (în esență idealistă) *neo-lingvistică*, conturată de pe la finele veacului al XIX-lea și dezvoltată în prima jumătate a veacului trecut, în Italia mai ales, care (deși a fructificat și unele principii pozitive ale geografiei lingvistice în afirmare, pe atunci tot mai ascendentă) a ajuns la ideea că nu există granițe lingvistice, deci nici limbi ori dialecte, că totul se amestecă (prin imitație și împrumut, la nivel de grai individual, adică idiolect și idiostil), că amestecul (etnic și lingvistic) este cauza hotărîtoare și chiar unică a oricărei schimbări în limbă. Dacă unii specialiști se arată exagerat de sceptici cu privire la relevanța și credibilitatea datelor arheologice (pe motivul, printre altele sau mai ales, că, în domeniul culturii materiale, totul se poate împrumuta și migra) în reconstrucția științifică a etnogenezelor, nu avem decât să adoptăm dezideratul celor care cer și promovează cercetări *complexe inter-disciplinare*, anume *filologico-arheologice* etc., căci mărturiile proceselor lingvistice legice sînt, în comparație cu alte fenomene (evenimente și evoluții) sociale, maximal obiective.

Lucrarea aici în discuție afișează, însă, programatic un *nihilism* științific (vizibil din declarația că „înainte de începutul secolului al XIII-lea nu există dovezi nici istorice, nici arheologice, nici *toponimice* (subl. ns. – I. L.) cu privire la existența populației române în Transilvania” ș.a.), care totuși și consecvent, se împletește cu și se convertește în *apriorism* (a se citi: prejudecată, premeditare) schematic și falsificator, pe de o parte, în *subiectivism* extrem și deformativ (de la trierea cu totul arbitrară a izvoarelor și a faptelor pînă la interpretarea tendențioasă și vădit ostilă a unor evenimente istorice cruciale din sud-estul european „ne-maghiar” sau pre-maghiar. Să adăugăm, deocamdată, *incredibila* (căci rare au fost și sînt națiunile care își devalorizează, pînă la „înmormîntare”, cele mai vechi și mai sigure surse documentare scrise, în care s-au încrezut și se încred – cum vom vedea – cei mai mulți oameni de știință) *răstălmăcire* a cronicii *Anonimului* notar al regelui Bela, avînd ca scop plasarea în Ardeal a teritoriului inițial de migrare a ungarilor dinspre est înspre vest, ceea ce contrazice flagrant tot ceea ce se știe istoricește despre așezarea maghiarilor în actualul teritoriu de locuire al lor. Deja din aceasta vedem *un anume mod* de a selecta faptele (filologice, istoriografice, etnologice, culturale etc.), de a le expune și a le interpreta, de a pleca de la ele și de a le respecta, în fine de a supune permanent ipotezele, teoriile, deducțiile *controlului faptelor*.

Temeinicia, obiectivitatea, adică „rigoarea” științifică, ca și substratul și țelurile acestei istorii maghiare (care vrea să dezgroape fantasma și fantome, pentru a tulbura mersul istoriei și, eventual, pentru a întoarce „roata” ei) asupra unui teritoriu-nucleu al Daciei (pre)romane, pe care au ajuns să pună stăpânire numai târziu și mai degrabă printr-un accident al istoriei, sperăm că vor ieși și mai bine în relief dacă le vom confrunta cu opiniile unor specialiști străini contemporani, care au la dispoziție și pleacă de la *aceleași fapte, realități, surse documentare și investigații arheologice* (în sens larg), *lingvistice* etc.

Am pus în subtitlul de omagiu al articolului de față adjectivul *românească*, pentru că, mai ales pentru cercetătorii *din exterior*, prin forța lucrurilor „dezinteresați”, neutri și (rigid) obiectivi (cei din interior pot fi bănuți, din patriotism ș.a., de subiectivism și părtinire), istoria unei țări (provincii, regiuni) nu poate fi decât, prioritar și definitoriu, cea a *populației de bază*, „sevă” și „ferment”, „liant” și păstrător (ca factor de asimilare economică, demografică etc., deci, de umanizare și culturalizare) al spațiului respectiv.

Chiar dacă, neadmițând concepția de absolutizare a migrațiilor și a rolului lor, nu am admite, total, nici teoria imanentist-autohtonizantă (numită în mod exagerat de către unii drept *vulgarizantă*, termenul, după noi, fiind aplicabil, în fond, și celei dintîi), permanența de viațuire în anume regiuni a aceleiași populații cu toate calamitățile istorice ori naturale, este în firea și logica devenirii. Tocmai această *populație de bază băștinașă*, acționează ca *factor de referință și indispensabil* în procesul de etno- și gloto-geneză: în funcție de limba (și cultura) autohtonilor se cristalizează și se definește elementul de *strat* (acesta, decisiv pentru apartenența genetică și individualitatea tipologico-structurală a idiomului, calitativ nou, ce se va impune apoi) și cel de *substrat* în procesul de formare a unei sau altei limbi („formare” – poate așa, în ghilimele, căci o limbă este în continuă evoluție, deci tot formare, numai că *formarea* este rapidă și duce la o nouă *calitate*, pe cînd *evoluția*, în ansamblu, este lentă și aproape imperceptibilă; nu se poate spune că latina populară nu era, la datele respective, deja „formată”, dar fără transplantarea ei pe uriașul, pentru vremea aceea, Imperiu Romanic și fără contact prin bilingvism, cu limbile autohtonilor din cuprinsul acestuia nu ar fi rezultat cele zece limbi romanice, născîndu-se cel mult, la intensificarea evoluției divergente prin slăbirea imperiului etc., *dialecte* sensibil diferențiate, dar toate și tot ale limbii latine, deci subordonate, ierarhic, acesteia).

Cel de-al treilea component, anume *superstratul*, un fel de analog al *substratului* (deosebit de acesta prin aceea că se constituie din „urmele” absorbite de limba autohtonilor din cea a populației ulterior venite drept cuceritoare ș.a., într-un spațiu dat), intră în acțiune, de regulă, la *încheierea* procesului de formare a unei limbi. Se știe, unanim, că pentru unele limbi romanice, occidentale, *superstratul* îl reprezintă, de pildă pentru franceză, faptele de limbă (unele rostiri, forme morfo-sintactice, cuvinte etc.) preluate din graiurile, asimilate relativ ușor de către galo-romanicii băștinași deja spre finele veacului al VIII-lea ale francilor (germanici) cuceritori ai unor părți din actuala Franța.

Superstratul actualei limbi slave nord-balcanice (dintre munții Haemus și Dunăre), cunoscută curent drept limbă bulgară, constă în asimilarea (soldată cu împrumuturi mai ales, dacă nu exclusiv, lexicale) a proto-bulgarilor (turanici), cuceritori efemeri ai vorbitorilor celei dintîi.

În cazul românei *substratul* este, limpede, cel traco-geto-dacic (cu atît mai „consistent”, deci credibil, deși greu reconstruibil, cu cît el este revendicat și în zilele noastre chiar pentru unele limbi slave actuale ori părți ale acestora, fie la sud, fie la nord de Dunăre).

Influențele slave cele mai vechi asupra românei (dintre sec. VII/VIII – IX/X) sînt de superstrat (este altceva că pe alocuri dacorom nii au asimilat așezări de slavi mai t rzii, deci de după încheierea glotogenezei românești,  nc t ceea ce s-a preluat de la ele nu mai este superstrat și nici într-un caz substrat, cum vor unii să stratifice elementul slav din română).

După  ncheierea glotogenezei, decis  prin limba de *strat*  n urma supunerii, dar și reacției ei la influența (prin bilingvism de grup, apoi de masă, relativ îndelungat dar, oricum, sfirșind într-un nou monolingvism) a limbilor de *substrat* și de *superstrat*, orice alte influențe (prin contact de vecinătate, acesta preponderent popular și oral, prin cel la distanță, de regulă, cultural și livresc) din partea altor limbi nu sînt decît fapte de *adstrat* (= adaos la straturile precedente, cronologic anterioare), care, oric t de importante ar fi pentru unele varietăți ori perioade ale limbii considerate, nu mai pot modifica „vasalitatea” ei genetică și încadrarea tipologică. Sînt adstrate, în română și în dialectele (ori subdialectele) ei, influențele lingvistice, populare ori culte etc., produse asupra ei după secolele IX-X. Prin componentele organice, constitutive, anume prin limba de strat, de substrat și, până la un anumit grad, de superstrat și prin interferențele dintre ele, în noua limbă ce urmează să se producă pot pătrunde sporadic și, adesea, prin „filiera” uneia din componente, elemente din limbile unor populații venite în contact *superficial*, mai mult nominal, politico-militar etc. cu băștinașii; este cazul dificultăților (dar și neobligativit ților!) de a găsi ori proba, în română, împrumutarea *directă* a unor lexeme (și proprii) vechi germanice, iranice, mai înainte, a celor vechi grecești ori celtice.

Precizările de mai sus le-am socotit necesare pentru cititori, îndeosebi din motivul că dimensiunea lingvistică de acest gen lipsește din lucrările la care vom recurge în cele ce urmează, iar disocierile la care am procedat ( n urma unor investigații proprii și îndelungate în teoria și practica contactelor dintre limbi) le pot fi de ajutor în receptarea mai exactă a faptelor și interpretărilor de specialitate. De altfel,  ntruc t, de multă vreme, ne ocupăm (și) de toponimie, apoi,  ntruc t am examinat amănunțit raporturile reciproce dintre română și idiomurile vecine, inclusiv maghiara, ca și dintre acestea din urmă între ele, mai ales pe bază de surse primare și directe, filologice, pe care le-am corelat cu cele istoriografice, arheologice, sociologice etc., vom socoti de datoria noastră să intervenim direct, prin studii speciale, în „armătura” toponimică a lucrării budapestane. Unele obiecții, grave și foarte grave, la adresa acesteia, le vom formula, în treacăt, și aici, dar numai după ce vom da „cuv ntul” unor specialiști anunțați prin/din titlu.

Astfel, reputatul lingvist rus. F. P. Filin, într-o remarcabilă sinteză personal-critică asupra familiei de limbi indoeuropene, a slavei comune și a raporturilor ei cu limbile baltice, germanice, iranice, fino-ugrice, turcice etc., asupra patriei primitive a slavilor, a destrămării slavei comune și a formării limbii slavilor de est (*Obrazovanie jazyka vostočnych slavjan*, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova-Leningrad, 1962) notează: „Cum se știe, la finele secolului al IX-lea –  nceputul celui de-al X-lea, unghurii, cucerind C mpia Maghiară și zonele sub-muntoase adiacente, i-au separat pe slavii sudici de cei vestici” (p. 252), apoi: „ n jurul a. 825 de pe Don pornesc spre apus unghurii. Șederea lor pe Bug și pe Nistru a fost de scurtă durată, dar ea n-a rămas fără urmări asupra așezărilor slave din acele ținuturi. Legătura slavilor de pe Nipru cu ulicii și tiverții a slăbit tot mai mult. La 860 maghiarii ajung la Dunăre, iar la 896 ocupă definitiv teritoriul Ungariei actuale, izol ndu-i pe slavii din Balcani de slavii vestici” (p. 225).

Coment nd fapte de limbă pentru datarea plenisoniei la slavii de est, autorul invocă drept exemplu clasic extensiunea pe teren slav a cuv ntului *korol* „rex” (rus.~; pol. *kr l*,

v.sl. bis. *kral'*, bulg. *kral*, scr. *krâl'*, sloven. *kráľj*, ceh. și slovac. *král*): „Numele lui Carol Magnul (771-814), dușman primejdios al slavilor, a devenit la aceștia cuvânt comun. Desigur, acest nume s-a răspândit în lumea slavă de la vest la est, procesul desfășurându-se de la finele sec. VIII – începutul sec. IX. În această vreme schimbarea grupurilor slave comune cu *r* și *l* era un proces fonetic viu pe întregul teritoriu. Nedeterminate sub raport cronologic rămân v. rus. *volochŭ* și sud-sl. *vlachŭ* „dacoromân”, pol. *włochski* „italian” < **Wolch* (etnonim de origine controversată) [...]” (p.252). Și totuși, din ce se știe astăzi despre pleofonia est-slavă, nu se poate interpreta alt fel etnicul din urmă decât ca unul din argumentele filologice ale continuității dacoromânilor la nord de Dunăre (cf. și N. Stoicescu, *Continuitatea românilor*, București, 1980, p. 146 și n. 70).

Foarte puțini specialiști străini își îngăduie să susțină penetrația ungarilor în Pannonia prin Transilvania. O face, de pildă, O. M. Rot („*Movoznavstvo*”, Kiev, I, 1967, nr. 6, p. 22): „Triburile maghiare, părăsind Levedia (Atelküz) și căutând pământuri noi, au ajuns la sfârșitul veacului al IX-lea în Bazinul Carpatic. Cucerirea de către ei a noii patrii, despre care scriu Constantin Porphyrogenetul în *De administrando imperio* (cap. 38), Nestor în *Povestea vremurilor trecute* și magistrul Peter – notarul regelui maghiar Bela al III-lea – în a sa *Gesta Hungarorum*, s-a realizat nu numai prin pasul Vereciani (Transcarpația), ci și prin trecătorile sud-estice ale Ardealului (Tartoș [= Tatroș = Trotuș]) și, cum arată datele istorice, arheologice, etnografice și lingvistice analizate de noi, în speță microtoponomia, chiar de-a lungul Porților de Fier ale Dunării. După cum se știe, în Pannonia ungurii s-au întîlnit cu elemente etnice slave trăitoare aici”.

Dintr-o asemenea afirmație (care rămîne o opinie mai degrabă de beneficiu personal, căci analizele pomenite pleacă de la fapte nesigure, mai ales de *microtoponimie*, și interpretări discutabile în raport cu o concluzie de asemenea amploare și siguranță) încă nu rezultă că aceste căi de „tranzit” prin Ardeal ar fi însemnat *cucerirea efectivă* a acestuia (să se compare, însă, chiar pentru cei care disting între o *romanizare* în sens larg, anume „asimilarea de către triburile barbare a culturii antice din epoca romană”, și o *romanizare* în sens restrîns, adică „însușirea limbii”, concluzia lui E. A. Rikman: „Un focar de romanizare stabilă din perioada medievală a existat, pesemne, în Pannonia de la est de Dunăre, a cărei populație romanizată, atestată de către Priscus [la mijlocul secolului al V-lea], mai apoi (a. 898) este consemnată în aproximativ aceeași zonă de *Cronica vremurilor trecute*”, culeg. *Kul'tura ta pobut naseleŭnja Ukraĭjins'kych Karpat*, Uŭhorod, 1972, p. 88-89, ceea ce pune sub semnul întrebării formula, apodictică, a autorilor budapeșteni că maghiarii ar fi găsit, la năvălirea lor aici, ca și în Ardeal, numai slavi și un număr de proto-bulgari).

De altfel, dacă, după autorii de la Budapesta, cronica *Anonymus*-ului maghiar nu mai are (și, logic, nici n-a avut!) vreo valoare documentar-istorică (sentință în lumina căreia ar trebui să declarăm ca nule sub raportul credibilității și izvorul bizantin și cronica est-slavă folosite în citatul de mai sus), atunci, opinia lui O. M. Rot își scade, prin forța lucrurilor, temeinicia. Însă, chiar acest specialist în lingvistica slavă, fino-ugrică „carpatologică” pentru a-și fundamenta teoria așa-zisei „uniuni lingvistice carpatice” (ale cărei unele inadvertențe și erori de interpretare le-am arătat încă din 1978, în teza noastră de doctorat și alte lucrări), ar trebui să admită că centrul acestei alianțe (ligi) lingvistice a fost Ardealul unde, începînd cu secolul al XI-lea, au coexistat „elemente etnice bulgare, maghiare, germane, polone, române, slovace, ucrainene (vechi rusești)” și că primul strat al acestor „*carpatisme*”, databil cu secolele V-X, se datorează acțiunii substratului daco-moesic și

tracic ca factor unificator al unui foarte mare continuum lingvistic balcano-dunăreano-carpatic (A. M. Rot, *Osobennosti vzaimodejstvija jazykov i dialektov karpatskogo areala*, Uzhhorod, 1973, p. 17-21).

De altfel, s-ar mai impune o întrebare logică: De ce maghiarii n-au rămas în „vidul” arcului carpatic și s-au bulucit peste Tisa înspre apus, ca apoi să revină acolo? Pentru că era populație nomadă? Ce o atrăgea, atunci, în Pusta Pannonică? Un „vid” controlat și, apoi, preferat celui anterior explorat, transilvan?

Un rol excepțional acordă, în interferențele multilaterale din spațiul balcano-carpatic, substratului etnolingvistic traco-geto-dacic prof. S. B. Bernstein și dialectologul de elită R. Udlar (cf. studiul lor comun din revista „Limba și literatura moldovenească”, XIX, 1976, nr. 2, p. 50, 52-53), la concepția cărora vom reveni în următoarele părți ale prezentei lucrări.

Spre deosebire de numeroasele căi, de mai sus, de penetrație a maghiarilor spre actualul lor teritoriu prin cel românesc, alte lucrări indică trasee-țintă restrictive. În *Istoria Ucrainei* (Kiev, t. I, 1967, p. 45) citim: „La finele veacului al IX-lea Transcarpația a început să fie amenințată de triburile nomade ale ungarilor. Sub presiunea pecenegilor, ungurii, care anterior au migrat de sub munții Ural în stepele pontice, s-au perindat, în chip pașnic, pe cea mai mare parte a teritoriilor est-slave, în speță pe lângă Kiev și au invadat Transcarpația (= actuala parte nordică a Maramureșului istoric; subl. ns.). Populația est-slavă transcarpatică le-a opus o rezistență eroică; după legendă, cneazul Laboreț al Ujhorodului împreună cu mulți oșteni au căzut în lupta cu ungurii. Triburile maghiare nu s-au oprit însă în Transcarpația, ci s-au iureșit mai departe, întemeindu-și statul lor în Cîmpia Tiso-Dunăreană”. Este util de semnalat, cu privire la același teritoriu, concluzia unor lucrări că acesta nu a fost cucerit de către unguri pînă la domnia lui Ștefan I, ceea ce are darul „să spulbere pretențiile istoriografiei nobiliare și burgheze cum că strămoșii transcarpaticilor au sosit aici, chipurile, după unguri, și că, de aceea, Transcarpația ar fi fost dintotdeauna un teritoriu al maghiarilor” (culeg. *Kul'tura i pobut naselejnja Ukrajin'skych Karpat (...)*, Uzhhorod, 1973, p. 107). Să tragem concluzia, spunînd, însă, lucrurilor pe nume (altminteri nu se poate, în faza actuală a iredentismului și revizionismului!) – că pretențiile de autohtonie și de posesiune privesc nu numai Ardealul românesc, ci și alte ori toate spațiile de nomadism maghiar anterior.

Pentru contextul dat, să adresăm autorilor de la Budapesta cîteva întrebări absolut necesare în spiritul viziunii lor:

— Interiorul arcului carpatic, minunată și cvasigratuită fortăreață naturală (care, mai ales fiind găsită „vidă”, trebuia să rețină în ea triburile maghiare fugite de primejdii și urgii din primele lor două „patrii” inițiale și nu să le „arunce” în război cu Marele Cnezat Morav) ar trebui să prezinte o certă, fie și minimă, *toponimie majoră* de creație ungurească neîndoielnică, căci orice populație nou venită pe un teritoriu trebuie să-și fixeze repere proprii de orientare și mișcare în spațiul dat prin denominație proprie, pînă să se ajungă la un bilingvism suficient, pentru a se prelua denumirile majore preexistente de la populația anterioară. De regulă, o astfel de populație botează locurile noi cam la fel ca în „patria” inițială, în virtutea *unității principiilor și criteriilor de denominație toponimică*. Există în Ardeal astfel de toponime (în speță, hidronime), în plus *comparabile, corelabile* cu toponimia lăsată de triburile maghiare în Rusia și Ucraina?

Apoi, cum se știe prea bine, mai toată hidronimia din spațiul vechii Dacii romane (de fapt, și al celei preromane) este *preungurească*, preluată de maghiari de la slavi (este această susținere, mai veche, și a autorilor vizați). Oare care specialist poate trece peste

constatarea că toponimele slave *s-au păstrat la români* (veniți, în optica autorilor, abia pe la finele veacului al XIII-lea din sudul Dunării și rămași mult timp niște păstori „(semi)nomazi”!), cf. *Belgrad, Bran, Grădiștea* ș.a., pe când ungurii și nemții *le-au tradus* (constatare făcută deja de A. D. Xenopol și care constituie în chip logic – chiar pentru cei care, fără să nege persistența elementului etnic daco-roman în nordul Dunării, plasează nucleul teritorial de bază al etnogenezei românilor în sudul acesteia, un argument „foarte puternic pentru a proba că Românii au fost în Transilvania înaintea Ungurilor”, cf. A. Philippide, *Originea Românilor*, I, Iași, 1925, p. 733)? Este posibil de tăgăduit faptul că dacă românii ar fi preluat de la maghiari nume de locuri și de ape ca *Beszterce, Kolosvár, Fehérvár* etc. ei le-ar fi pronunțat ca *Besterțe* și nu *Bistrița, Coloșoara* și nu (simplu, adică fără adaosul posterior maghiar *vár*) *Cluj, Feieroara*, ca în cazul altor nume de cetăți-orașe, precum *Timișoara, Sighișoara* (cf. G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, 1980, p. 432)? Dacă din hidronimia majoră (nume de cursuri de ape mari, repere esențiale de orientare în spațiu și surse vitale de viață, nume care, pretutindeni, se dovedesc a fi cele mai vechi și mai stabile) a Daciei preromane: *Motru, Criș, Dunăre, Timiș, Argeș, Buzău, Ampoi, Olt, Mureș, Someș, Tisa, Jiu, Cerna, Strei, Siret, Prut, Vedea* etc., toate de origine antică (preromană), numai citorva – la cele mai mari precauții metodologice! – li s-ar recunoaște *fonetism românesc* neîndoielnic și continuu (ca, după unele aprecieri, în primele șase), încă acestea ar fi o dovadă de nezdruncinat a continuității daco-românilor la nord de Dunăre (căci, dacă mărturiile arheologice pot fi „mute” adesea sub raportul atribuirii etnice, faptele de limbă, cele mai multe, în speță toponimele, nu mai sînt ca atare).

Dacă Ardealul a fost mai întîi ocupat definitiv, adică sedentarizat, de către unguri, nu ar fi fost mai logic ca Pannonia ei să o fi numit *Trans-silvania* sau, măcar, **Trans-montana* și nu invers? Ignorarea faptului că toponimia maghiară (și cea germană) din Ardeal este, în esența ei, una de *traduceri* (prin formații ca magh. *-vár, -várhety, -falva* ș.a., germ. *-burg, -dorf, -stadt, -markt*), feudal-administrativă și preponderent urbană (dar și așa întrecută numericeste, de 3 ori de cea românească, după statistici nu chiar drastice) este unul din *marile neadevăruri* pe care se întemeiază cartea de care ne ocupăm.

Fiindcă în spiritul acestui opus academic, sîntem în domeniul teoriilor de dispreț suveran al faptelor „empirice”, să ne întrebăm cum se explică faptul că dacoromâna – dacă purtătorii ei s-ar fi ivit în fosta Dacie romană abia la finele veacului al XIII-lea, și încă drept păstori (semi)nomazi, rămași ca atare aici și mult timp după aceea – prezintă în mare parte *aceleași* împrumuturi sud-slave vechi (lexical-semantic și tematic) ca și maghiara (știut fiind că numai o mică parte a acestor împrumuturi de origine sud-slavă veche, practic, veche bulgară, este *comună* în dacoromână și în dialectele sud-dunărene ale românei). Să fi admis autorii ipoteza unor specialiști în lingvistica fino-ugrică că, înainte de a fi suferit în Pannonia și în Ardeal influența graiurilor de tip vechi bulgar, maghiara a fost supusă anterior (secolele VII-IX), cca 250 de ani pe Don și, mai ales, pe Nipru influenței est-slave (magh. *karácsony, vajda/ vaiada, duna < dunaj, borozdal/ barázda, pelyva/polyva, borona, mázsa, szeña/szena, parlag, szégye/syegye, tanya, szir, ikra, veréb, kerecset, lengyen/lengyel, jász* etc.)?

— În fine, ca să mai atragem atenția publicului larg asupra unui aspect filologico-cultural, dacă dacoromâni ar fi stat între secolele IX-XIII în sudul Dunării, perioadă de intensă și accentuată creștinare a slavilor sudici, ei ar fi trebuit să piardă aproape orice urmă din terminologia (paleo-)creștină de origine latină. Ce vor face, însă, autorii cu ipoteza (ca metodă, îndrăgită de ei) a unui specialist în problemele unguerești conform căreia

la sosirea lor în bazinul Tisei maghiarii au fost creștinați în rit ortodox (bizantin) tocmai prin slavii (în special estici) găsiți aici și abia ulterior au fost convertiți la catolicism? (Este ipoteza dintr-o carte apărută în S.U.A. în anul 1983).

Dar, conform intenției, să vedem marile „adevăruri” din lucrarea de la Budapesta în lumina celor susținute și scrise și de alți specialiști și din vremea noastră.

În culegerea colectivă *Slavjano-vološke svjazi* (Chișinău, 1978), într-o dare de seamă asupra activităților și cercetărilor Comisiei științifice de studiere a relațiilor slavo-române, creată în ex-U.R.S.S. în 1970, cu sediul la Chișinău, dar de componență unională, se trage următoarea concluzie: „Cea mai mare parte a savanților sovietici (V. D. Koroljuk, N. A. Mochov, V. S. Zelenčuk, P. V. Sovetov, E. A. Rikman, L. L. Polevoj, P. P. Birnea ș.a.) consideră că populația romanizată s-a menținut atât la sudul, cât și la nordul Dunării”, dar că în trecut „introducerea unor idei politice conjuncturale în discuția științifică a îngreuiat soluționarea problemei etnogenezei” (p. 4). La diversele sesiuni ale acestei Comisii și în lucrări publicate s-a susținut „existența neîntreruptă a populației romanofone în regiunile nord-dunărene”, în speță în „perimetrul interior al Carpaților” (p. 7), apoi, pe baza comparării datelor, *coincidente*, din amintita (mai sus) *Cronică* rusească și din cronică *Anonimului* maghiar, că în cea dintâi prin *vlahi* (*volohi*) erau desemnate nu numai populația din Italia contemporană lui Nestor, ci „și populația romanizată a regiunilor nord-dunărene”, dar nicidecum francii ori alte seminții (*ibid.*).

S-a arătat, apoi, în lumina izvoarelor bizantine din sec. X – XIII, că „în veacurile X – XII nu a fost vreo migrație în masă a vlahilor din sudul Balcanilor la nord de Dunăre” și că ele nu ar fi putut avea loc decît pînă în veacul al X-lea” (p. 8). Arheologul de la Moscova, E. A. Rikman vorbește de „intensitatea romanizării Daciei” probată de cele peste 2500 de inscripții latine (în raport cu numai cca 35 grecești), conținînd 2000 de nume proprii latine și 60 daco-tracice”, intensitate care „i-a obligat pe aproape toți cercetătorii să admită conservarea la nord de Dunăre a unei părți din populația romanizată după încetarea acolo a dominației Romei, fapt luat în considerare chiar de autorii care cred că romanizarea a avut loc mai ales la sud de Dunăre” (p. 50). Tot aici se afirmă: „Romanizarea a afectat într-o anumită măsură și populația netracică, germano- și iranofonă din Dacia, Moesia Inferior și Pannonia, cum presupunea, cu justețe, A. Philippide, care a studiat etnografia popoarelor romanice din estul Europei” (p. 51). Același învățat conchide: „Este esențial faptul că spațiul de locuire a vlahilor, conform *Cronicii vremurilor trecute*, coincide aproximativ cu regiunile de locuire a lor conform informațiilor conținute în izvorul maghiar din sec. al XII-lea” cu referire la evenimentele de la sfîrșitul veacului al IX-lea, izvorul maghiar adevărindu-ne, în speță, invazia ungarilor în regiuni «ce fuseseră înainte ținutul lui Attila» și prin care curg «Dunărea și Tisa», deci la sînga Dunării, pe teritoriul fostei Dacii sud-vestice. Pe aceste pămînturi, scrie *Anonimul*, trăiau „slavi, bulgari, valahi și păstori romani”. El pomenește, de asemenea, despre cnezatul valahilor „blac(h)ilor, populat de „blachi și slavi” aflat în nord-vestul Transilvaniei, în raionul Clujului. *Certitudinea* [în textul rusec: *dostovernost'*, precizare necesară mai ales pentru cine ne-ar bănuși de vreo scăpare voită a traducerii; de aceea, adăugăm că termenul rusec se mai poate glosa prin „autenticitate, veracitate, exactitate, precizie”, cf. *Dicționar rus-moldovenesc*, Chișinău, 1976, p. 93, s.v. *dostovern/o*, adverb, „cu certitudine, în mod sigur; cert, autentic, adevărat, veridic”; am preferat glosarea de mai sus, căci lexemul rusec pleacă, etimologic, de la sensul maximei siguranțe umane de „sută în sută”] *referirilor Anonimului la valahi și cnezatul valahilor se confirmă prin identitatea acestei informații cu*

știrile din *Cronica vremurilor trecute despre viețuirea în comun, la est de Dunăre, a valahilor și slavilor, despre situația dominantă a celor dintii și despre existența în această regiune a unor formații politice valaho-slave* (subl. ns.)” (p. 59-60). „În felul acesta, știrile semnalate mai sus din *Cronica vremurilor trecute* și din *Anonimul maghiar* privesc, pesemne, populația romanizată medievală care locuia în aria de maximă romanizare, începută din epoca antică, de-a stînga Dunării pe teritoriul provinciei Dacia”, cu precizarea că încercarea de a-i vedea în acei „valahi” pe francii estici romanizați eșuează măcar pentru faptul că „statul franc nu s-a întins” pînă în Pannonia, deci deloc pînă la Dunăre, or „după știrile din *Cronica vremurilor trecute* și din *Anonymus*, valahii, cum am văzut, se localizează tocmai pe țărmul stîng al acestui fluviu” (p. 60).

În fine, „grupul nordic al romanicilor de este trebuie căutat printre purtătorii culturilor arheologice din veacurile VI – X (Ciurel, Dridu)” tocmai în vechea Dacie romană, a cărei populație „a fost supusă romanizării mai profunde” în raport cu regiunile vecine (p. 60-61). Remarcăm, în treacăt, că despre o romanizare intensă la nord de Dunăre se vorbește, fără să se nege continuitatea aborigenilor și romanizațiilor de aici, și în lucrarea *Grundzüge der Geschichte Rumäniens* (Darmstadt, 1973, p. 10-22, în special 16-18, unde se observă că atacurile contra teoriei continuității s-au făcut din scopuri străine științei) a istoricului german Manfred Huber, pe de altă parte, că autenticitatea *Cronicii vremurilor trecute* nu a pus-o la îndoială, după cîte știm, nimeni dintre învățații (arheologi, istorici, etnologi, filologi etc.) sovietici, cf. părerea pe deplin avizată a prof. F. P. Filin, *op. cit.*, p. 7-13.

Ne-am referit, pînă acum, la lucrări care, în mod special sau tangențial, abordează numai unele principii, coordonate, aspecte ale etnogenezei și ale istoriei românești, pentru a ajunge la o întreagă lucrare de *Istorie a României*, aceasta urmărită de la cele mai vechi urme și mărturii de viețuire umană (neoliticul timpuriu) la cristalizarea culturii și statului geto-dacilor, iar de aici, sistematic, pînă în anul 1947. Este vorba de *Historia Rumunii* (Editura Ossolineum, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1970, 483 p.) a istoricului polon Juliusz Demel, o carte scrisă *sine ira et studio*: peste tot – mărturisește autorul, p. 9 – „am încercat să păstrez criticismul și obiectivitatea”, corijînd pe alocuri chiar cea mai nouă istoriografie românească; „Nu am idealizat istoria românilor și nici rolul Poloniei și atitudinile acesteia față de Români”, cu toată „simpatia mea profundă pentru un popor atît de amar afectat în trecut de niște destine nefavorabile, dar care a tins cu atîta tenacitate și constanță spre a-și lua soarta în propriile sale mîini și spre a deveni stăpîn al întregului său pămînt”.

Este, practic, prima istorie „completă” a românilor, apărută în Polonia postbelică, fiind elaborată între anii 1960-1967, deci într-o perioadă cînd arheologia, istoriografia, etnologia, sociologia și filologia noastră nu aveau cum să fie cu toate realizările și succesele de azi. Fără să ne propunem (ori să ne permitem) o recenzie, vom reține spiritul și viziunea acestei cărți în problemele cardinale ale istoriei pămîntului românesc, din examenul geografic al căruia se constată, pe drept cuvînt, că nici un fel de bariere naturale ori politico-administrative etc. n-au fost de natură „să slăbească coeziunea economică și culturală ori să înăbușe tendința spre unire a unui popor de aceeași limbă, cultură, tradiție, confesiune” (p. 19). Spicuim – prin citate (preferîndu-le parafrazărilor) netrunchiate (ca atare, nefalsificate față de context și de orientarea generală a scrierii) – interpretările proceselor definitorii ale istoriei noastre.

Trebuie, însă, subliniat că întreaga expunere a autorului, sobră, detașată și obiectivă, îl convinge pe orice cititor (chiar specialist, firește, cu excepția celor cu idei preconceptionale) că în Dacia Traiană, una din cele mai importante și mai bogate provincii ale Imperiului

Roman, *romanizarea* nu a fost deloc superficială și temporară, împletindu-se într-o sinteză complexă, îndelungată și neîntreruptă cu elementul autohton geto-dacic, ajuns, înaintea cuceririi romane, la o dezvoltare social-economică, politico-statală, militară și culturală remarcabilă. Sînt multe date și fapte care arată că retragerea aureliană din a. 271 „s-a desfășurat în chip liniștit, organizat. Pe țărmul sudic al Dunării, unde, pentru continuarea tradiției [romanizatoare] de 150 de ani, s-a creat o nouă provincie, Dacia, s-au retras evident oștile și autoritățile romane civile, precum și cei mai bogați ori în mod special legați de lumea latină. Au rămas pe loc păturile mai sărace, în primul rînd băștinașii. *Nu este de conceput strămutarea întregii populații, lăsarea unui gol total, chiar dacă tocmai astfel de sugestii au fost avansate, în trecut, de către cercurile care aveau interes să știrbească tradițiile istorice românești* (subl. ns.)” (p. 63). După retragerea oficialităților, romanizarea și influența culturii romane de înalt nivel continuă; de aceea, în istoria României „perioada Daciei romane are o importanță deosebită. Provocat prin ocupație și conștient organizat de către Romani, procesul de asimilare lingvistico-culturală a populației băștinașe [înainte, p. 44, autorul precizase, firește, ca peste tot, pe baza unei expuneri argumentate prealabile, că la hotarul dintre cele două ere „Triburile geto-dacice ocupau teritoriul aproximativ cu cel de astăzi”, dar cu prelungiri ale extensiunii geților – o ramură vîguroasă a tracilor, p. 45 – prin Dobrogea pînă în Bulgaria de azi, ca și pînă în Carpații nord-estici] este primul, deocamdată, încă îndepărtat ca timp pas de formare a poporului român.

Procesul acesta n-a fost întrerupt nici după retragerea romanilor. Și după aceasta a continuat influența imperiului asupra nordului Dunării, iar în cuprinsul Daciei elementul romanizat rămas, obligat să-și caute refugiul la deseale năvăliri ale migratorilor în ținuturi mai periferice rurale și montane, a determinat romanizarea în continuare a acestor regiuni pînă atunci mai puțin incluse în procesul dat” (p. 65), traiul ducîndu-se în comunități sătești agricole și pastorale (p. 73). De la finele sec. al III-lea și începutul celui următor „provin *dovezi incontestabile* ale influenței creștinismului”, continuată, prin mărturii oferite de arheologie, pînă în secolul al VI-lea. „Dincolo de vechea Dacie romană, populația geto-dacică a supraviețuit la nodul Dunării și în Moldova, Muntenia și Carpații Orientali”, o parte a acestor daci liberi ocupînd „cu siguranță Dacia părăsită de romani, dar supusă în continuare romanizării” (p. 74), iar de la un moment dat, *influenței romane provinciale, în speță bizantine*. Primele valuri de migratori nu au lăsat urme de influență sensibilă asupra populației daco-romane și a resturilor de populație dacică liberă (p. 76). Cu timpul, s-au creat relații pașnice de conviețuire a slavilor cu „populația locală carpo-dacică în Moldova și cea daco-romană în Muntenia, în special în Oltenia” (p. 77). Explicînd, succint, dar corect, cum s-a ajuns ca, mijlocită de Bizanț, „cel mai strălucit centru cultural al Europei de atunci”, influența sud-slavă (veche) bulgară să se exercite puternic asupra românei (avînd ca efect, printre altele, substituția „numelor daco-romane ale vechilor orașe” cu cele slave: *Sarmizegetuza – Grădiște, Apulum – Bălgrad, Porolissum – Moigrad*), p. 78; în *Introducere*, p. 22, autorul notase – în perfect acord cu sesizarea, prin ochii unui străin, a importanței strategice pe care o are țara noastră, prin geografia ei aparte, și favorizantă, dar și „stimulatoare” de pofte și direcții de invazie ori de „tranzit”, p. 20, ca frapantă, față de unicitatea denumirilor geografice din restul României, existența unor dublete și triplete pentru același obiect geografic, în special din nord-vestul țării, unde, ca în Ardeal, cu deosebire, paralelismul româno-maghiar-german al toponimelor este evident: Cluj – Kolozsvár – Klausenburg; Timișoara – Temesvár – Josephstadt; Brașov – Brassó – Kronstadt; Sibiu – Nagyszeben – Hermannstadt; situații oarecum similare pentru nord-estul

Moldovei în hotarele ei istorice: Cetatea Albă – Akerman – Bilhorod/ Bielgorod etc., J. Demel (fără să fie filolog, ca unii dintre autorii de la Budapesta) remarcă (într-un mod suficient pentru cititorul comun, deși chestiunea este mult mai complexă): „În schimb, slavii au împrumutat de la autohtonii romanizați un număr de cuvinte latine, precum *vin*, *oțet*, *lobodă* [?], *izbă* [?] „casă (primitivă)”, *păgîn*, *colindă* [fiind vorba de cuvinte de origine străveche în română, cu excepția lui *izbă*, la noi inexistent, am dat pentru cititori corespondentele românești]. Cu timpul, elementul slav stabilit în teritoriile românești a fost asimilat tot mai rapid, absorbit fiind într-o comunitate unică de către populația autohtonă a țării”. Într-adevăr, oricât de mobilă, de pendulatoare ar fi fost, numai continuitatea poate explica asimilarea totală pînă la urmă, pînă în sec. X de către autohtonii romanizați (și românizați) a migratorilor alogeni și alogloți, în speță a slavilor.

Încercînd să atace, la instigarea Bizanțului, Bulgaria, triburile maghiare, înfrînte la 895 de către țarul Simeon aliat cu pecenegii, au fost nevoite să plece înspre apus, stabilindu-se în Cîmpia Pannonică. „După a. 900, folosindu-se de slăbirea Bulgariei, încep, prin lupte sîngeroase și îndelungate, să ia în stăpînire Ardealul și Banatul, distrugînd înjghebările de organisme statale româno-slave locale timpurii feudale” (p. 79-80); (de fapt, expansiunea lor spre est și aiurea se putea intensifica abia după a. 1000, deci după întemeierea și consolidarea statului maghiar, izvoarele istorice fiind unanime despre extinderea stăpînirii maghiare asupra Slovaciei, Transilvaniei, Croației și Transcarpației abia din sec. XI – XII, cf. *Ukrajins’ka Radjans’ka Encyklopedija*, t. XV, Kiev, 1964, p. 61, unde se mai spune, p. 60, că poporul maghiar se formează abia în sec. al XI-lea „în urma amestecului triburilor maghiare cu avarii, slavii și alte elemente etnice”).

În concepția autorului polon, „Poporul român ca individualitate, cu o limbă proprie aparținînd grupei romanice, s-a format în urma unui proces istoric îndelungat *pe baza populației locale autohtone, geto-dacice*, care în prima jumătate a mileniului I e.n. a fost romanizată, iar în cea de a doua a suferit o puternică influență slavă (subl. ns.)”.

Amintind, pe scurt, numeroasele, unele violente, atacuri împotriva ideii de continuitate „neîntreruptă în teritoriile românești cu sprijin în lanțul carpatic, a populației de bază din epoca preromană pînă astăzi”, J. Demel conchide că „Cercetările lingvistice și arheologice probează, însă, că populația autohtonă, în special din ținuturile mai greu accesibile ale țării, a supraviețuit, măcar parțial, atît evenimentelor date [se au în vedere războaiele daco-romane], cît și furtunoasei perioade a migrației popoarelor. Cuceritorii succesivi erau vital interesați în a păstra o pînză de populație supusă, furnizoare de hrană și de brațe de muncă. Lipsa de informații despre ea în izvoarele scrise se explică prin marea lor sărăcie și unilateralitate. Erau consemnate numai cele mai importante procese politice, precum istoria statelor și a stăpînitorilor, în care populația băștinașă a teritoriilor românești nu juca pe atunci un rol de sine stătător. Nu este acesta un fapt izolat, cîtă vreme despre Albanezi, de pildă, știrile provin abia de după a. 1000.

În schimb, mult mai grăitoare este lipsa de indicații despre vreo strămutare de întregi mase de populație romanică din Balcani peste Dunăre. Un astfel de eveniment ar fi avut o importanță deosebită și ar fi fost cu siguranță reflectat în documentele și cronicile statelor vecine, în speță ale Bizanțului, care de regulă notează migrațiile triburilor. Știrile despre grupurile de limbă romanică din adîncul Balcanilor apar tîrziu, abia din sec. VII – IX e.n. De altfel, nu este exclusă posibilitatea unor anume migrări ale populației romanice de pe un țărm al Dunării pe altul, dar nu în proporțiile presupuse. Adoptarea de către populația țărilor române a liturghiei creștine slave vădește că acest proces a avut loc în ținuturile

nord-dunărene, căci altfel din Balcani, de la granița albaneză, ar fi fost adusă *liturghia greacă*. Este de reținut și faptul că la întemeierea, în sec. al XVI-lea, a unor organisme statale stabile la români, Muntenia și Moldova, acestea au fost consolidate prin aflax de element românesc dinspre nord și vest, din Ardeal, și de la sud, de peste Dunăre” (p. 81).

Esențială este, în această chestiune, și structura limbii române, care purcede, neîndoielnic, din latină și posedă o gramatică tipic latină, lexicul ei fiind, în aproape trei cincimi, de origine latină; este vorba, însă, de „o latină provincială, populară, răspândită în Dacia de coloniștii romani și de populația autohtonă în curs de romanizare. Aceeași este originea și a altor limbi romanice de azi”. Însă trăsăturile individualizatoare ale românei (de pildă, postpunerea articolului ș.a.), care ies în relief la compararea limbilor (cu dalmata etc.) duc la concluzia că româna și dalmata s-au format pe teritorii neînvecinate (p. 81 – 82). „Puținele concordante lingvistice româno-albane sînt, după opinia filologilor, nu împrumuturi, ci mai degrabă rezultatul provenienței albanezei și a geto-dacei dintr-o limbă cîndva comună întregului teritoriu balcano-dunărean, dinaintea separării grupului tracic. Lipsa împrumuturilor germanice se explică, desigur, prin forme de contact destul de slab al masei largi a populației locale cu triburile năvălitorilor nomazi, puțin numeroase și în continuă succedare” (p. 82). Preponderența stratului bulgar în cadrul influenței sud-slave asupra populației romanice din regiunile carpatodunărene este, de asemenea, în ochii autorului, o mărturie împotriva tezei despre formarea și migrarea românilor de la granița albanodalmatină, căci în acest caz „limba lor ar trebui să cunoască prioritatea influenței slavo-balcanice vestice (sirbești)”. Limba română, formată între sec. VII – IX, s-a menținut ca „o enclavă lingvistică romanică aparte în spațiul carpatodanubian”, în ciuda izolării ei de o largă pînză etnolingvistică slavă (și la slavizarea fostelor spații romanice din Balcani). La sfîrșitul mileniului I e.n., „în sec. X cultura populației băștinașe se diferențiază de cea slavă. Aceste două procese, al formării și consolidării, și cel al individualizării lingvistice și culturale, au o importanță crucială. În decursul unui proces natural de lungă durată, ale cărui centre cristalizatoare au fost Subcarpații și munții vechii Dacii – și nu cum s-a crezut cîndva printr-o bruscă apariție aici în ipostază de-a gata, matură – în arena istoriei intră, treptat, poporul românesc” (p. 82). „Spre sfîrșitul mileniului I e.n., societatea țărilor române era o populație sedentară, care, deși nu prea numeroasă, trăia în mici unități sătești. Sursa ei principală de trai erau agricultura, creșterea animalelor, păstoritul, meșteșugurile, mineritul” (p. 83), iar relațiile feudale, născute pe substrat băștinaș pretutindeni, s-au format cel mai devreme acolo unde ajungea influența unor modele străine (din Bizanț, prin Bulgaria și Rusia Kieveană, din Imperiul Franc, prin Moravia în sec. al IX-lea și prin Ungaria, din sec. al X-lea, ceea ce, totuși, nu dă nici un temei „teoriilor tendențioase despre o fulgerătoare și artificială «implantare» a feudalismului în țările române prin cuceritori, în special prin cei maghiari” (p. 84). „În cursul formării relațiilor feudale păturiile sociale de sus erau tot mai vital interesate în organizarea unui aparat mai viguros al puterii. acest proces s-a manifestat cel mai devreme pe terenul Ardealului, unde în sec. al VIII-lea existau deja cîteva stătulețe, desigur, româno-slave, cu voievozi în frunte și cu putere, se pare, ereditară” (p. 85).

Expunerea autorului – corelată cu alte cercetări contemporane – privind evoluția feudalismului la români, primele formații statale ale acestora (ca, în Ardeal, înainte de invazia maghiară, voievodatele lui Menumorut și Gelu, în Banat al lui Glad, p. 85-86), Ardealul sub stăpînire ungurească (p. 89 urm.) etc. o vom discuta în partea a doua a intervenției noastre, sporind acolo și unele aspecte și implicații filologice ale problematicii

în discuție. Deocamdată, nu putem încheia fără a ne aduce aminte de aprecierea, atât de justă și de actuală, făcută acum 60 de ani tocmai asupra problemei date: „Ceea ce trebuie reținut este că cine se lasă condus în cercetările științifice de preocupări politice nu poate realiza o operă serioasă. Cel mult izbuteste să obțină aprobarea adesea zgomotoasă, a contemporanilor care, imediat ce atmosfera morală se limpezește, se transformă, de fapt, în condamnare” (Iorgu Iordan, *Originea românilor*, București, 1945, p. 14-15).

Aparent „neutru”, filologul ieșean Eugen Munteanu se dovedește în fond, un adversar (nu chiar cu totul neașteptat) al permanenței latino-~ și romano-~, (apoi) româno-fone la nord de Dunăre. (Co)participant la un simpozion ungaro-austriaco-german desfășurat la Freiburg în zilele de 18-19 X 2001 E. Munteanu traduce materialele date în revista „TIMPUL. Revistă de cultură”, Supliment nr. 7-8, iulie-august, 2005, p. 6-8 [de ce oare așa de fîrziu?], sub titlul (deja provocator) *În ce condiții istorice au devenit românii majoritari pe teritoriul statului lor actual (REZULTATELE unei microconferințe)?*. Am pus substantivul „conclusiv” rezultate în bold cu majuscule, ca să se înțeleagă intenția acestei traduceri, probabil personale și ca interpretare (în lipsa originalului, care se cerea publicat, mai întâi sau pe coloane paralele cu traducerea). Colocviul dat a întâmpinat – spune E. Munteanu – o singură opinie separată (din cei zece participanți), a istoricului român Virgil Ciocâlțeu – , toți ceilalți participanți, afirmăm noi, ignorînd pe nedrept toate achizițiile definitive ale arheologiei, istoriografiei, culturologiei și lingvisticii românești mai vechi și actuale în această problemă cardinală.

Cîteva din tendințele colocviului: demolarea convingerilor privind „originea daco-romană a poporului nostru și continuitatea neîntreruptă a românilor în spațiul actualei Români” (p. 6); „româna trebuie să fi apărut în interiorul Peninsulei Balcanice – așadar, în afara Daciei”; susținerea continuității este, azi, suspicioasă [oare contrariul nu este tot așa de dubios?]; romanistica [nu românistica!?] trebuie să rezolve chestiunea etno-~ și gloto-genezei românilor. În Ardeal, populațiile maghiară și germană, venite înaintea românilor, s-au menținut neasimilate (firește, din dorita diferență de confesiune religioasă). Din migratori, păstorii români au fost sedentarizați prin colonizare [de care: planificată și plătită, ori spontană?] ca paznici de graniță ai regatului maghiar; la est de Carpați o romanitate migratoare [?] a asimilat complet, între sec. XVII și XVIII colonii sedentarizate de cumani, pecenegi și alani, precum și asociațiile politice ale acestora cu grupe de slavi.

Peste tot, acești romaniști și româniști ignoră, voit, elemente vitale ale filozofiei și logicii istoriei (statornicie vs. nomadism, persistența viețuirii etc.), dar și (în speță pentru Moldova) datele toponimiei. Se falsifică numeroase chestiuni: de pildă, nu romaniștii, ci slaviștii au integrat româna în așa-zisa „uniune lingvistică balcanică” (cf. I. Lobiuc, *Contactele dintre limbi*, vol. I, ed. a II-a, Iași 2004; Idem, *Limba română – membră și a „uniunii lingvistice carpatice”?*, în „Traco-dacica”); transhumanți au fost nu numai aromâni, ci și daco-români (cf. I. Lobiuc, *Aromânii în Carpații Nordici? O ipoteză și veche și nouă*, în vol. de autor *Lingvistică generală*, Institutul European, Iași, 1997, p. 167-202). Tot pentru teritoriul est-carpatic ne întrebăm ce s-a întîmplat cu populația autohtonă carpică, indubitabil neslavă, dar (după E. Petrovici) slavizată și apoi românizată, iar după C. Cihodaru, romanizată separat de slavii așezați aici (cf. întreaga discuție la I. Lobiuc, *Contactul lingvistic ucraino-român*, Iași, 2004, p. 100 urm.). C. Giurăscu este contradictoriu: din veacurile „tulburi”, IX – XIII, ni s-au păstrat toponimice pecenego-cumane, dar ele ar fi anterioare celor slave, deși autorul admite, pentru Moldova, tocmai pe baza toponimiei, „două influențe slave”: „una mai veche și ocupînd un teritoriu

mai mare, a slavilor de sud”, și „alta mai nouă, ocupînd o zonă mai mică a slavilor de răsărit”.

*

Domnilor specialiști întru anti-autohtonie, apelați – conform conștiinței – și la datele, maximal obiective, ale atlaselor lingvistice românești, ca să vă convingeți că românii nord-dunăreni nu au fost numai păstori, ci și agricultori. Apoi, dacă ei ar fi fost doar „paznici de graniță” ai regatului maghiar, acesta i-ar fi lăsat să migreze pînă în Carpații Nordici, unde au putut fi prezenți deja din sec. X – XI (cf. I. Lobiuc, *Aromânii...*), cum probează datele lingvistice ale „colonizării valahe”. Mai larg vorbind, dacă românofonii (daco-~ și macedo-~) ar fi apărut la nord de Dunăre abia în sec. XIII – XIV, cînd regatul maghiar se consolidase și în Ardeal, aceștia n-ar fi avut nici o șansă să evadeze spre nord, ci ar fi fost prinși și făcuți iobagi.

Lingvistic vorbind, dacoromânii ar fi trebuit să vină cu (viitorul sau deja constituitul) dialectul lor în forme fonetice „încremenite” la nivel de sec. X – XII ca cel aromân și să nu mai fi avut șanse sau vreme de evoluție, chiar dacă scindarea dialectului dacoromân se produce (după A. Philippide ș.a.) abia după sec. XV (– XVI).

Este, oricum, pesimistă, dacă nu și macabră, această viziune a unui mare „deșert demografic” pentru latino- și romano-foni, dar atribuit, totuși, migratorilor, începînd cu 275 e.n. [de ce nu se recunoaște că primii care au „năvălit” în Dacia Traiană, abia „eliberată”, au fost dacii liberi?] și pînă în sec. XIII (invazia tătară). Fără să fim „răi”, ne mai întrebăm din ce au trăit maghiarii din sec. IX – X/XI în „deșertul” nord-dunărean pînă la apariția, aici, a dacoromânilor (din jafuri și prădăciuni, expediții pînă la Roma? etc.).

Chiar istoricii maghiari, precum J. Kemeny (editor de documente), au constatat că pînă la a. 1200 ungarilor nu au cucerit Ardealul, începînd ocuparea lui dinspre vest, centru și est, părți întregi (Țara Hațegului, ~ Făgărașului etc.) rămînînd încă sub stăpînirea românilor, ca probe servind sursele istorice, arheologia și toponimia.

Așadar, a afirma că, la ora actuală, teoria autohtoniei nu e dovedită, că „nu a venit încă vremea să celebrăm victoria definitivă a uneia dintre teze asupra celeilalte” (p. 8) înseamnă a te situa dincolo de obiectivitatea și rigoarea științei și a face loc (plătit) politicului în știință.

Între timp, mass-media de limbă maghiară proliferază opiniile – după noi, doar declarate (afișate), dar niciodată dovedite – contra permanenței românilor. În săptămînalul „Magyar democrata” din oct. 2005, A. Balasz afirma: „Ardealul nu a fost niciodată românesc. Nici acum nu este altfel, în această regiune menținîndu-se o atmosferă care iradiază cu mare putere. Semnele românizării forțate sînt cu atît mai mult bătătoare la ochi: [...] În același timp, propaganda națională românească acordă o atenție deosebită consolidării mitului continuității romano-daco-română, născocit în secolul trecut. După cum se știe, românii au fost un popor de păstori din partea de sud a Balcanilor, iar primele grupuri nomade au ajuns în spațiul vital ungar, mai precis în Ardeal, abia în sec. XIII [...]” (citată după „România Mare”, 11.XI.2005, p. 9). Să se mai ia aminte că, sub ochii noștri, „golirea” numerică a unor foști majoritari (jud. Mureș, Harghita, Covasna) îi obligă să devină „minoritari”, cu toate că limba lor este etnică, oficială și de stat.

[Pentru ansamblul problemei, vezi și C. Frîncu, *Geneza limbii române și etnogeneza românilor*, ed. a II-a revizuită, Casa Editorială „Demiurg”, Iași, 1999 (cap. III, *Spațiul și timpul „nașterii” limbii și a poporului român*, p. 84 – 124; cf. și cap. IV, „*Superstratul” și consecințele lui*, p. 125 urm.)].

